

WIELKOPOLSKA W CZORAJ I DZI

Witold Molik, Dziedzictwo kulturowe Wielkopolski

Autor omawia wybrane elementy dziedzictwa kulturowego Wielkopolski, które mogą i powinny służyć sprostaniu przez społeczeństwo tego regionu wyzwaniom XXI wieku. Ukazuje rolę Wielkopolski w transferze kulturowym z krajów zachodnioeuropejskich w ponad tysiącletnim okresie dziejów Polski, poczynając od przyjęcia chrześcijaństwa w 966 roku po wiek XX. Drugim elementem dziedzictwa kulturowego Wielkopolski są tradycje społeczeństwa obywatelskiego. W XIX i pierwszej połowie XX w. ukształtowało się tutaj społeczeństwo bardziej nowoczesne niż w innych częściach Polski, świadome swych celów i korzyści wynikających z działalności zbiorowej. Możliwość upowszechniania się wśród niego nawyku i umiejętności ciągłego działania opartego na wnikliwej analizie potrzeb społecznych i stosowania racjonalnych środków do sprostania im stwarzał stopniowo rozbudowywany od połowy lat trzydziestych XIX stulecia system polskich organizacji gospodarczych, społecznych, oświatowych itd., który władze komunistyczne zlikwidowały w pierwszych latach po drugiej wojnie światowej. Jako trzeci z wybranych elementów dziedzictwa kulturowego Wielkopolski autor opisuje wkład do jej rozwoju gospodarczego, społecznego i kulturalnego napływających falami od drugiej połowie XIII w. niemieckich osadników, Żydów oraz przybyłych licznie w drugiej połowie XVI wieku braci czeskich i innych uciekinierów z Czech i Moraw.

Fryderyk Mudzo, Niemiecka wielka własność ziemska w Wielkopolsce w latach 1815-1914

Jako wielką własność ziemską definiujemy gospodarstwa rolne o minimalnej powierzchni 100 hektarów, funkcjonujące jako samodzielne jednostki gospodarcze, będące w posiadaniu szlachty bądź bogatego mieszczaństwa. Funkcjonowanie takich majątków (w Niemczech i w zaborze pruskim znane pod nazwą Rittergüter), wiązało się ściśle z ówczesną strukturą własnościową, która prywatną własność ziemi łączyła z szeregiem przywilejów oraz wysokim prestiżem społecznym.

Prowincja Poznańska była eksporterem zboża i produktów rolnych oraz wpisywała się poprzez swoje geograficzne i geopolityczne usytuowanie w niemiecką definicję gospodarki wschodniołabskiej (Ostelbien). Jednocześnie była rynkiem zbytu dla producentów narzędzi i maszyn rolniczych z sąsiednich prowincji (głównie Brandenburgii). Na przełomie XIX i XX w. wieś wielkopolska była zdominowana przez niemiecką wielką własność ziemską, której obecność

zdołała w ciągu jednego stulecia związać Wielkopolskę na pozór trwale z Prusami i państwem niemieckim. Udział niemieckich posiadaczy ziemskich w życiu gospodarczym i społecznym Wielkopolski w latach 1815-1914 należy ocenić jako dynamiczny proces transformacji całokształtu Wielkopolski w ciągu jednego stulecia. Zmiany te były odczuwalne nawet w okresie międzywojennym, kiedy to większość posiadaczy owych majątków ziemskich przyjęła obywatelstwo polskie i działała aktywnie w życiu gospodarczym i politycznym II Rzeczypospolitej.

Dariusz Jeziorny, Misja pułkownika Harry'ego Wade'a do Polski a wybuch Powstania Wielkopolskiego

27 grudnia 1918 r. w Poznaniu wybuchło powstanie przeciwko Niemcom. Jego celem było doprowadzenie do przynależności Wielkopolski do odradzającej się po latach rozbiorów Rzeczypospolitej. W momencie wybuchu obecny był w Poznaniu brytyjski pułkownik Harry Wade, attaché w Kopenhadze, towarzyszący powracającemu do kraju Ignacemu Paderewskiemu. Artykuł zawiera odpowiedzi na pytanie, czy był on wysłany do stolicy Wielkopolski przez tajne służby, czy wiązało się to z użyczeniem przez Londyn swojego krążownika dla przewiezienia Paderewskiego, czy obecność pułkownika przyczyniła się do wybuchu powstania i jak został oceniony jego pobyt w Poznaniu przez brytyjskie władze.

Wojciech Szymon Kowalski, Instytucje giełdowe miasta Poznania w perspektywie historycznej

Artykuł jest próbą zarysu ewolucji poznańskich instytucji giełdowych w perspektywie historycznej. Nobilitująca tradycja średniowiecznych Jarmarków Świętojańskich wpisuje się w giełdową genezę miasta, lecz rzeczywistego zacznika dla zorganizowanego w tej formie handlu upatrywać należy w powstałej w połowie XIX stulecia Posener Börse. Dziwiętnastowieczna spuścizna instytucjonalna w następnym stuleciu przyczyniła się w istotny sposób do „złotej ery” Giełdy Zbożowo–Towarowej w Poznaniu, powołanej do życia w odrodzonej już Polsce. W okresie dwudziestolecia międzywojennego Poznań był siedzibą dwóch giełd - oprócz wiodącego rynku rolno–spożywczego, funkcjonowała także giełda pieniężna, nieporównywalnie mniejsza od warszawskiej, lecz będąca liderem wśród giełd regionalnych II Rzeczypospolitej, zlokalizowanych we Lwowie, Łodzi, Krakowie, Wilnie i Katowicach. Po zakończeniu II wojny światowej podjęto próby reaktywacji giełd towarowych w Polsce, w tym także w Poznaniu. Wkrótce jednak okazało się, że zmienione realia polityczne przekreślają możliwość funkcjonowania instytucji będącej symbolem wrogiej ustrojowi socjalistycznemu gospodarki rynkowej. Przełom lat 1989/1990 sprawił, że w 1991 r., po przeszło czterech dekadach w krajobrazie gospodarczym Poznania znów pojawiła się giełda towarowa. Nie powróciła ona do swej ostatniej przedwojennej i powojennej siedziby przy al. Marcinkowskiego 3, ale za lokalizację obrała znajdujący się w dzielnicy Winogrady biurowiec przy ul. Gronowej 20. Po dekadzie obiecującego rozwoju działalność Giełdy Poznańskiej SA będącej m.in. prekursorem towarowych transakcji terminowych w Polsce, została w sposób kontrowersyjny przerwana.

Robert Kmiecik, Geneza i rozwój wielkopolskiego samorządu gospodarczego na przykładzie Izby Przemysłowo-Handlowej w Poznaniu

Obok samorządu terytorialnego, bardzo ważną rolę w procesie rozwoju systemu władzy lokalnej odgrywa samorząd gospodarczy, który obejmuje związki ekonomiczne działające na rzecz przedsiębiorców. Jest to organizacja o charakterze publicznoprawnym. W Polsce od ponad ćwierćwiecza myli się dwa różne dążenia, prawo do zrzeszania się z prawem do zarządzania własnymi sprawami. O ile wynikająca z prawa do zrzeszania się zasada dobrowolności nie budzi zastrzeżeń w odniesieniu do stowarzyszeń, to nie ulega wątpliwości, że jest ona sprzeczna z podstawowymi aspektami wyrażającymi istotę korporacji publicznych. Samorząd gospodarczy należy zatem traktować jako wyłanianą w demokratyczny sposób, powszechną i możliwie apolityczną reprezentację środowiska przedsiębiorców, będącą partnerem tak administracji rządowej, jak i samorządu terytorialnego. W taki właśnie sposób był on zorganizowany w okresie międzywojennym. W Wielkopolsce samorząd gospodarczy przez wiele lat był szczególnie ważnym reprezentantem interesów środowiska przedsiębiorców. Funkcjonował w ramach trzech struktur, które tworzyły izby przemysłowo-handlowe, izby rzemieślnicze oraz izby rolnicze. Ich dynamiczny rozwój, już od zarania niepodległości, w dużej mierze wynikał z wykorzystania i twórczego rozwinięcia przez polskiego prawodawcę doświadczeń pruskich w tym zakresie. W tekście szczegółowo scharakteryzowano Izbę Przemysłowo-Handlową w Poznaniu.

Agnieszka Jeran, Czy wielkopolska mentalność nadal istnieje? Analiza oparta na danych Diagnozy Społecznej 2015

Punkt wyjścia dla przeprowadzonych analiz stanowi naukowe i potoczne przekonanie o istnieniu i funkcjonowaniu specyficznego dla mieszkańców Wielkopolski zestawu przekonań i norm – wielkopolskiej mentalności. Podstawę jej ukształtowania stanowią doświadczenia zaboru pruskiego i motywowanego patriotyzmem przekształceń sposobów gospodarowania i kształtowania się mentalności jednocześnie narodowej i kapitalistycznej. Chociaż okres PRL nie sprzyjał jej pielęgnowaniu, po 1989 r. nadal diagnozowano występowanie takich składowych mentalności wielkopolskiej wśród Wielkopolan jak gospodarność, oszczędność, praworządność, prospołeczność. Wykorzystując dane „Diagnozy Społecznej” z 2015 r. przeprowadzono analizy pozwalające zweryfikować hipotezy o wyższej intensywności przejawiania się wśród mieszkańców Wielkopolski wybranych cech odpowiadających mentalności wielkopolskiej tj. samosterowności, zadaniowości, prospołeczności i praworządności. Analizowano także kwestię różnic ich natężenia w ramach Wielkopolski i centralności podregionu poznańskiego. Uzyskane wyniki pozwalają stwierdzić, że wyraźne różnice ujawnia dopiero zestawienie wyników podregionu poznańskiego i reszty województw, co prowadzi do konkluzji o istnieniu obecnie raczej mentalności poznańskiej niż wielkopolskiej.

Krzysztof Bondyra, Wojciech Jagodziński, Anna Świdurska, Wielkopolskie rzemiosło w procesie kształcenia kadr

W dobie wysokiego poziomu bezrobocia wśród młodzieży, a zarazem utrzymującego się niedopasowania kierunków kształcenia do potrzeb zgłaszanych przez pracodawców, zwraca się uwagę na rolę kształcenia dualnego, tj. prowadzonego równoległe (przebiernie) w szkole oraz miejscu pracy - bardzo wysoko cenionego w Unii Europejskiej - w zwiększaniu szans młodych ludzi na rynku pracy. Przygotowanie zawodowe młodych pracowników, będące polskim modelem kształcenia dualnego, w blisko 80% prowadzone jest przez firmy rzemieślnicze.

Celem artykułu jest przedstawienie roli wielkopolskiego rzemiosła w procesie kształcenia kadr. W minionym 25-leciu nastąpił w Polsce upadek kształcenia zawodowego w wielkim przemyśle. Wobec tego to na samorządzie gospodarczym rzemiosła jako sektorze małych i średnich przedsiębiorstw produkcyjnych i usługowych, spoczywał ciężar kształcenia kadr dla gospodarki. Badania przeprowadzone wśród absolwentów nauki zawodu w rzemiosle i mistrzów szkolących w ramach projektu "PWP Społecznie odpowiedzialne rzemiosło", zrealizowanego przez Wielkopolską Izbę Rzemieślniczą w Poznaniu, potwierdziły, że kształcenie dualne stanowi wstęp do stałego zatrudnienia w poszukiwanych na rynku pracy zawodach.

Igor Ksenicz, Samorządowa synergia? Współpraca zagraniczna województwa wielkopolskiego, powiatu poznańskiego i miasta Poznania

Artykuł analizuje możliwości koordynacji współpracy zagranicznej wielkopolskich jednostek samorządu terytorialnego różnego szczebla, które – zdaniem autora – nie są w pełni wykorzystywane. Analizy mają charakter instytucjonalno-prawny, a bazę źródłową stanowią akty prawne oraz oficjalne dokumenty województwa wielkopolskiego, powiatu poznańskiego i miasta Poznań.

Julia Jachowska, Wilda - o społecznych skutkach gentryfikacji

Największym problemem odnowy centrów polskich miast jest fakt, iż rewitalizacja odbywa się tu tylko poprzez proces gentryfikacji. Ten sposób odnowy powoduje, że zwykle jest ona nieefektywna i przyczynia się do powstawania konfliktów społecznych pomiędzy napływającymi tu przedstawicielami klasy średniej a ludnością ubogą zamieszkującą od dekad przestrzenie centralne. Okazuje się jednak, że od tej prawidłowości zdarzają się też wyjątki, czego przykładem jest poznańskie osiedle Wilda gdzie gentryfikacja przyniosła pozytywne rezultaty. Niniejszy artykuł jest próbą przedstawienia sytuacji społecznej w obrębie administracyjnego osiedla Wilda. Celem pracy jest też porównanie zmian zachodzących na wspomnianym osiedlu ze zmianami dokonującymi się w innych gentryfikowanych przestrzeniach Poznania i przez to wskazanie czynników, które wydają się decydować o skuteczności procesu gentryfikacji.

Łukasz Skoczylas, Poznańska Cytadela w oczach liderów pamięci społecznej

Artykuł analizuje interpretacje nadawane poznańskiemu Parkowi Cytadela przez liderów pamięci społecznej w kontekście przeszłości miasta, jego struktury urbanistycznej i ruchu turystycznego. Tekst oparto na analizie 40 indywidualnych wywiadów pogłębionych z osobami zaangażowanymi w zmienianie nośników pamięci społecznej obecnych w przestrzeni miejskiej Poznania.

Magdalena Sacha, Kortau i Kortowo. 'Czyściec' i kampus - narracje 'nie-pamięci', 'nie-miejsca' w przestrzeni

Tematyka studium przypadku koncentruje się wokół krajobrazu miejsc pamięci i nie-pamięci w Kortowie – dzielnicy akademickiej miasta Olsztyna. Obecny teren kampusu Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego powstał w 1880 r. jako obszar zakładu psychiatrycznego Kortau dla niemieckiej prowincji Prusy Wschodnie. Podczas II wojny św. z zakładu w Kortau organizowano transporty pacjentów przeznaczonych do likwidacji w ramach „akcji Lange” i akcji tzw. eutanazji („T-4”). W 1945 r. wskutek ataku Armii Czerwonej dzielnicę spalono. W 1950 r. w Kortowie usytuowano Wyższą Szkołę Rolniczą, od 1999 r. - uniwersytet. Artykuł porusza problem współczesnych narracji związanych z Kortowem: a) fabularyzowanej historii; b) legend miejskich; c) współczesnego kształtowania przestrzeni miejsc pamięci i nie-pamięci w krajobrazie kulturowym miasta. Pytaniem otwartym jest relacja pomiędzy (nie)pamięcią lokalną a pamięcią „narodową” w praktykach memoratywnych współczesnych mieszkańców tzw. Ziemi Odzyskanych.

Andrzej Sakson, Purda Wielka na Warmii - tożsamość miejsca

Purda, nazywana także Purdą Wielką to wieś gminna leżąca w powiecie olsztyńskim na terytorium historycznej Warmii. W społeczności tej prowadzono socjologiczne badania terenowe w 1948 r. i w latach 2005-2006. Zgromadzony materiał empiryczny posłużył do analizy tożsamości miejsca, rozumianej jako związek emocjonalny mieszkańców z zamieszkiwanym przez nich środowiskiem. Z badań wynika, iż wśród ogółu mieszkańców Purdy występuje silna tożsamość miejsca, której przejawem jest zadowolenie z miejsca zamieszkania a w szczególności z kontaktów społeczno-kulturowych i z przestrzeni przyrodniczej.

Jerzy Kaczmarek, Niewidzialny Poznań. Badania wizualne nad działaniami oddolnymi mieszkańców miasta

Artykuł przedstawia na wstępie założenia projektu badawczego „Niewidzialne miasto”, który został zainicjowany w Instytucie Socjologii UAM. Pod pojęciem „niewidzialnego miasta” kryją się oddolne działania mieszkańców miast, które najczęściej nie są dostrzegane w oficjalnym, instytucjonalnym oglądzie, jak również przez innych współmieszkańców. W dalszej części ukazano takie działania w Poznaniu, opierając się na bogatym materiale fotograficznym, zgromadzonym w bazie danych omawianego projektu. W ostatniej części artykułu oddolne działania aktorów niewidzialnego miasta zostały przedstawione jako działania innowacyjne. W tym celu autor scharakteryzował pojęcie innowacji społecznych i wyodrębnił ich cechy charakterystyczne, odnosząc je do oddolnej aktywności mieszkańców Poznania.

Łukasz Jastrząb, 'Krajobraz po Czerwcu'. Społeczny odbiór wydarzeń Poznańskiego Czerwca 1956 r. w materiałach Urzędu Bezpieczeństwa

Artykuł prezentuje opinie społeczeństwa dotyczące wydarzeń Poznańskiego Czerwca 1956 r. Pomimo narzucenia blokady informacyjnej i oficjalnych komunikatów, wiadomości o wydarzeniach rozeszły się po terenie kraju. Informacje przekazywali m.in. goście targowi, obecni wówczas w mieście, kolejarze, ale również żołnierze i funkcjonariusze biorący udział w tłumieniu zająć. Przeważały głosy poparcia, wyrażane na zebraniach i spotkaniach, głosach w dyskusji, ulotkach, ale także w napisach malowanych na murach, ścianach zakładów pracy czy na wagonach kolejowych. Zaprezentowane w sposób wyselekcjonowany i - ze zrozumiałych względów ograniczony - relacje w miarę reprezentatywnie oddają postawę i reakcję Polaków na wydarzenia w Poznaniu 28 czerwca 1956 r.

Stanisław Jankowiak, Reakcja władz na list pasterski arcybiskupa Antoniego Baraniaka w 1966 roku

Jednym z elementów obchodów milenium chrztu Polski była peregrynacja obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej. Obraz ten został „aresztowany” przez władze i odwieziony na Jasną Górę z zakazem wywozu. Przeciwko takiemu znieważeniu Matki Boskiej zaprotestował najpierw prymas, a następnie inni biskupi, kierując do wiernych listy pasterskie. Taki list napisał także arcybiskup Antoni Baraniak. W ocenie władz był to najbardziej ostry w formie protest, dlatego też władze zorganizowały nagonkę na arcybiskupa, mobilizując działaczy partyjnych do wyrażania swego sprzeciwu.

Tomasz Budnikowski, Niemieckie tropy na turystycznej mapie Poznania

Artykuł pokazuje związki jakie w zakresie sztuki i architektury wiążą Poznań z Niemcami. Bliskość geograficzna sprawiła, że były one zauważalne już od początku istnienia państwa polskiego. W Poznaniu i okolicach znaleźć można dzieła wybitnych twórców niemieckich działających w okresie późnego Średniowiecza jak i w następnych stuleciach. Silne związki łączyły region w XIX w., kiedy Wielkopolska była częścią państwa pruskiego. Na uwagę czytelnika zasługuje też geneza powstania Złotej Kaplicy w katedrze poznańskiej.